

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования Республики Тыва

Управление образования администрации Каа-Хемского района

МБОУ СОШ с.Бурен-Хем

СОГЛАСОВАНО
ЗВР

/Хвалыг К.С./

УТВЕРЖДЕНО

Директор

МБОУ СОШ
с. Бурен-Хем

/Бичекей А.А./

Приказ № 2/3
от «31» августа 2024г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
Курса внеурочной деятельности
«Улусчу ужурлар»
для обучающихся 2-го класса

Составила учитель родного
языка и литературы Карди К.Б..

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

Бо программаны 1-4 класстарга шенелделиг өөрөдилге – номчулга ному «Улусчу ужурларга» даянып тургускан.

Улусчу педагогика амгы национал школаның өөрөдилге-кижизидилгелиг ажыл-чорудулгазының кол үндезинин тургузуп, ниити өөрөдилге системаларында чаа угланыышкын, тускай быжыг турушту ээлеп турар. Чоннуң чаагай чаңчылдары, сагылга ёзулалдары, ужурлары улусчу педагогиканың кол өзээн тургуспушаан, өзүп орап салгалдың кижизидилгезиниң депшилгелиг аргаларын байлакшыдып турар.

Улусчу педагогиканың идеялары, байлак дуржулгазы болгаш аргалары өг-бүлө кижидилгезинде, ада-иелер ортузунда тарап нептерээн.

Программаның кол угланыышкыны дараазында сорулгаларны чедип алырынче угланган: Бодун каяа-даа төлептиг ап билири;

Этикет база янзы-бүрү ужурларны сагып билирин чаңчыктырар;

Улуг улусту хүндүлөп, бичии кижилерни кээргеп, чаптап билири. Хире шаа-биле дузазын чедирип, ачы-буяанныг, биче сеткилдиг болурун хевирлээр;

Тываның, Россияның база янзы-бүрү чоннарның ёзу-чаңчылдары, улусчу байырлалдары-биле уругларны таныштырар;

Өг-бүлезиниң кежигүннери база эш-өөрү-биле эп-найыралдыг, хүндүлээчел, дузааргак болуру. Сагылга-чурумга хамаарышкан мораль-этиктиг билиглерни сагып билиринге чаңчыктырар;

Төрээн чурту – Тывазынга, Россияга ынаа болгаш чоргааралы. Ооң бойдузунга дириг амытаннарынга, үнүштеринге, арга-арыынга сагыш-човангыр, хумагалыг хамаарылгазы болгаш сагыыр ужурлары.

Өөреникчилерниң шингээдип алып билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чаңчылдарынга кол негелделер.

2-ги классты доозуп турар өөреникчилерниң билип алып ужурлуг чүүлдери:

этикетке хамаарышкан тыва улустун ёзу-чаңчылдарны билири;

бичии кижинин ада-иезинге ээлдек-эвилен болуру;

кижилернин хар-назынын барымдаалап, оларны хундулээри;

чугаа уезинде бодун топтуг алдынары ниити аажы-чан культуразынын чарылбас кезээ деп чувени шингээдип алып;

янзы-буру байдалдарга бодун толептиг алдынып билири;

оол кижини база кыс кижиге хамаарышкан дурум-сагылгалары;

оске бажынче кирерде сагылгалар;

бажынга келген кижини хулээп алырынын ужурлары;

кылаш ужурлары;

чугаа уезинде хол-буттун, арын-шырайнын шимчээшкиннери;

2-ги класстың доозукчуларының билиглерни шингээдип алырының аргалары:

чаңчылдар, сагылгаларны анаа-ла ёзу барымдаалап эвес, а оларның ужур-утказын хандыр билип алып.

боттарының аразында хүндүткелдиг, чазык-чаагай чугаалажыр.

эжиниң саналын деткиир азы анаа бодунуң хуузунда бодалын немээр.

эш-өөрүнүң сөзүн дыңнаар, оларга дузалажыр ийикпе кошкактарны камгалаар мөзү-шынарга кижизидер.

№	Шагы	Тема	Сорулгалары	Башкынын кылыр	Өөреникчилерниң билиглеринге негелделер	Эрттирер хүнү	
						план	факт
Чаңчылдын							

чаражы							
1	1	Этикет		Этикет деп чуу чүвөл ону билиндирер. Анаа чүү хамааржыры н билиндирер.	Этикет хүн-бүрүдө ажыглаар чурум. Ук терминге хамаарышкан чижектерни кирип билири.		
2	1	Курай-курай		Ырны чүгледыңнаар эвес, а ону медресеп, чүнүң дугайында бижээнин өөреникчилерге чедирер	Ырда ырлаан эвилең-ээлдек ужурларны тывары		
3	1	Өг-бүлеге ээлдек болуру		Чоок төрөл улус аразында харылзаа. Эргелеткен, чассыткан сөстөр	Чүгледы кады төрөөн кижилерин эргим кылдыр адаар эвес, а оларга кандыг-бир байдалда чымчак сеткил күзеп, хүндүлээри		
4	1	Чарашпай. Дуңмам		Ырны чүгледыңнаар эвес, а ону медресеп, чүнүң дугайында бижээнин өөреникчилерге чедирер	Чарашпайның эки шынарларын тып билири.		
5	1	Назын хүндүзү		Назын хүндүзүнүн дугайында билиндирер	Дүрүм сагыларны угаап-бодап, ону чижектер кырынга тайылбырлап билири		
6	1	Кырган-авам		Ырны дыңнаар, ырлажыр			
7	1	Б. Комбу «Чурттуң төлдери»		Ада-чурттуң кым салгаарын билиндирер	Шүлүктү аянынг номчуп, ооң утказын дамчыдып билир		
8	1	Ээлдек чугаа		Ккижилер	Чугаа үезинде		

		ужурлары		янзы-бүрү байдалдарга чугаалажырын көргүзөр	янзы-бүрү эмоцияларны илередири		
9	1	Таныжары.		Бодун таныштырып билирин чедип алыр	Бодунун чүглө атысымы эвес, а өскө даа информацияны айтырып база бодунун дугайында чугаалап таныжар		
10	1	Таныштырары.		Улуска эш-өөрүн, өскө даа кижилерин таныштырар чурумнар	Янзы-бүрү байдалдарны оңйап тургаш, эш-өөрүн таныштырар		
11-12	2	Янзы-буру чугаа ужурулары		Чугаалажылыга этикедин сагыырын чедип алыр	Эптиг-чөптүг сөстөрни ажыглаары дээрге, улустарның бүзүрел, хүндүткелин чаалап алыры дээрзин угаап билип алыр		
13-14	2	Кижинин даштыкы хевирин чугаа-биле дамчыдары		Даштыкы хевирин барымдаалап чугаалажыдылга чорудары	Даштыкы хевирин чугаа-биле дамчыдып тура, ажыглаар-ажыглавас сөстөрни билип алыр		
Кижинин чаражы - бүдүжүндө							
15-16	2	Оол кижини		Өг-бүленин, дөргүл-төрөл улустун, ада-чурттуң даяныр чөленгижи, ынаныжы – оол кижини деп чүвени өөреникчилерге угаадыр	Эр кижиге хамаарышкан хүлээлгелерни шиңгээдип алыр		

17-18	1	Э. Кечил-оол «Угаан-бодал» А.Арапчор «Эр кижинин чангыс состуу» А. Даржай «Кижини нууру»		Шүлүктөрүн аянныг номчудар	Шүлүк бүрүзүнгө хамаарышкан амыдыралдан болуушкуннарны аңгылап, чижек кылдыр бээри		
19	1	Эреспей. Чунгувуста		Ырыларны ырлады	Утказын билип алыр		
20	1	А. Шоюн «Таныжылга»		Эптиг-эвилең сөстөн кижини сеткили чазыга бээр, а багай сөстөрдөн муңгарай бээрин чугаалажыр	Чогаалдың маадырының кылган чоруунга бодунуң үзел- бодалын чугаалап өөренир		
21	1	Кыс кижини		Өг-бүлениң чырыткызы, одаан тудар кижини – кыс кижини дээрзин билиндирер	Кыс кижиге хамаарышкан эки шынарларны сактып аар, кыс кижиниң арыг- силиг, чазык- чаагай шырайлыг, сагыш-човаачал болурун билип алыр		
22	1	Электей бээр		Ырны ылажыыр	Чүгө ырны бижээнин чугаалаар		
23	1	Бичини кижиниң өске бажыңче кирерде сагыр ужурлары		Суурга, хоорайга, аал коданга сагыр ужурлар- биле таныштырар	Суурда бажыңче, аал коданче, хоорайда квартираже кирер де чүнү сагырын билип алыр		
24-25	2	Бажыңга келген кижини хүлээп алырының ужурлары		Келген кижини хүндүлөп уткуп алырының негелделери- биле уругларны таныштырар	Бажыңга кижини келзе, канчаар уткуурун, дөрже чалаарын, үдээрин сактып алыр		
26	1	Шырай ужуру		Шырай ужурунун	Бардам шырай, чазык шырай,		

				дугайында өөреникчилерниң билиин улам ханыладыр	эскет чок болгаш кенен шырайлар дугайында билип алыр		
27-28	1	Хөглүгбей. Кылаш ужурлары		Кылаш кижиниң дугайында чугаалап турар бир кол чүүл дээрзин дамчыдар	Кижиниң кылажы кандыг болза экизин билип алыр		
29-30	1	Шимчээшкин ужурлары		Кижиниң шимчээшкин и кандыг болурун угаадыр	Хол-бут шимчээшкинни, кыс кижиниң машинаже кирерде шимчээшкиннери, чугаа үезинде шимчээкиннер дугайында билип алыр		
31	1	Чөдүрериниң ужурлары. Сиңмирериниң ужурлары. Азырарының ужурлары. Өөш эде берзе		Янзы-бүрү байдалдарга чүнү канчаарын чижектерге көргүзүп тайылбырлаар	Янзы-бүрү байдалдарга белең болдур кылдыр ону кезээде сактып, бодап чоруур		
32	1	Өске кижиниң херекселинге дегбезиниң ужурлары		Өске кижиниң херекселинге чөпшээрел чокка дээп болбазын кижизидер	Чөпшээрел, диленир чорук дугайында билип алыр		
33	1	.Чаңчыл чарашта-чоргаар,кижи экиде-дыш.		Өөрөнгөн чүүлдерин сактып чугаалажыр	Сагып, кылып чоруур ужурларының дугайында кыска медээни дамчыдар		
34	1	Туңнел кичээл					